

Robert Mazelanik

Umiejętność czytania – edukacyjna luka płci

60% studentów w USA to kobiety.

Kobiety otrzymują rocznie 170 000 więcej tytułów bachelor niż mężczyźni.

Statystycy, doprowadzając rozumowanie ad absurdum, ostrzegają: ostatni mężczyzna w USA otrzyma tytuł bachelor w 2068 roku.

dr Michael Thompson

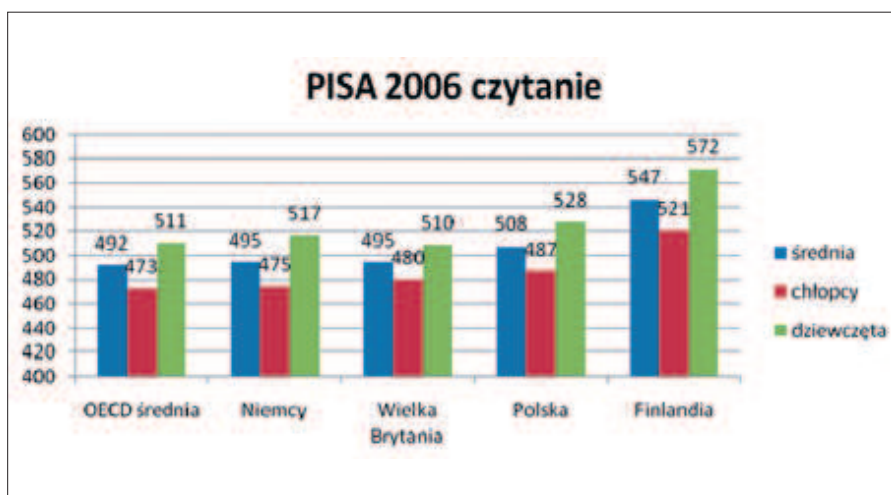
„Edukacyjna luka płci” (*education's gender gap*) to istotna różnica w osiągnięciach edukacyjnych chłopców w porównaniu do dziewcząt. Chłopcy generalnie gorzej sobie radzą w szkole we wszystkich demokratycznych systemach edukacyjnych objętych badaniami międzynarodowymi. Przyczyn tego zjawiska jest wiele. Niniejsze opracowanie podejmuje kwestię umiejętności czytania jako najistotniejszego czynnika decydującego o sukcesie lub porażce szkolnej. Brak tej podstawowej umiejętności przekłada się na większość trudności w dalszym uczeniu się i staje się prawdziwą barierą dostępu przy nabywaniu kolejnych kompetencji. Znajduje to odzwierciedlenie w zestawieniu wyników uczniów słabo czytających z pozostałymi badanymi umiejętnościami; stopień korelacji pozwala umieścić czytanie na szczycie piramidy edukacyjnej jako kompetencję kluczową. Różnica w osiągnięciach chłopców szczególnie wyraźnie uwidacznia się w czytaniu i pisaniu określanym terminem anglojęzycznym *literacy* pojmowanym szeroko jako przetwarzanie informacji, rozumowanie, interpretacja i refleksja nad tekstem. We wszystkich krajach objętych międzynarodowymi badaniami umiejętności czytania (*literacy*) PISA i PERILS chłopcy zdecydowanie odstają od dziewczynek. Również w Polsce trend ogólnoswiatowy się potwierdza, m.in. w wynikach sprawdzianu kl. VI.

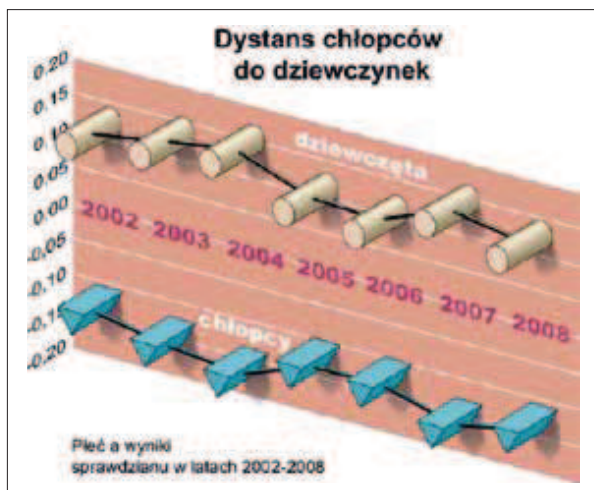
Opis problemu

Doświadczeni nauczyciele dobrze znają prawidłowość, zgodnie z którą dziewczynki wyprzedzają chłopców pod względem rozwoju umiejętności czytania. Naukowcy i lekarze, szczególnie neurologi, w ciągu ostatnich kilkunastu lat potwierdzają to licznymi odkryciami opartymi na badaniach różnic w funkcjonowaniu mózgu, wzroku i słuchu obu płci.

Wszystkie badania umiejętności uczniów, międzynarodowe i krajowe, w tym również polskie, od lat potwierdzają istotną różnicę pomiędzy chłopcami i dziewczynkami w umiejętności szeroko rozumianego czytania.

Badania PISA z lat 2000, 2003 i 2006 pokazują wzrastające różnice w wynikach czytania 15-letnich chłopców i dziewcząt.

W Polsce różnica w wynikach chłopców i dziewcząt jest widoczna przykładowo w wynikach sprawdzianu kl. VI. Porównanie wyników lat 2002-2008 potwierdza utrzymujący się dystans.

W 2008 roku wśród szóstoklasistów w Polsce z dysleksją znacząco przeważali chłopcy (ponad 70%) w stosunku do dziewcząt (poniżej 30%). Tendencję tę potwierdzają ogólnopolskie i światowe dane, z których wynika, że dysleksja występuje czterokrotnie częściej u chłopców niż u dziewcząt.

Doświadczenia Szkoły „Żagle”¹

Wzrastająca świadomość różnic pomiędzy uczniami i uczennicami przekłada się na lepsze dostosowywanie sposobów i środowiska uczenia się do potrzeb dzieci. Również szkoła, jako ważny element w procesie edukacji, podejmuje próby lepszej odpowiedzi na wyzwania, które stawiają jej szczególnie chłopcy. Istotne różnice w szybkości rozwoju chłopców i dziewczynek wymagają zróżnicowania metod pracy i dostosowania ich do specyficznych wymagań, szczególnie chłopców.

Swoista metoda „Żagli”, oparta o pięcioletnie doświadczenia własne i wieloletnie doświadczenia ponad 200 szkół dla chłopców na całym świecie, składa się z szeregu działań na dwóch zasadniczych kierunkach:

- dostosowanie szkoły i pracy nauczycieli do specyficznych potrzeb chłopców,
- ścisła współpraca z rodziną nastawiona na zaangażowanie taty w edukację syna.

Szkoła „Żagle” z założenia pomaga rodzicom w edukacji swoich synów. Rola nauczyciela polega głównie na wspomaganie profesjonalną wiedzą pracy rodziców oraz oczywiście wyposażeniu i rozwijaniu ucznia w technikach szeroko rozumianego czytania. Rola rodziców, szczególnie ojca, zakłada znacznie trudniejsze zadanie zachęcania i wychowania synów na osiagających sukces i zadowolonych z siebie czytelników. Innymi słowy: nauczyciel otwiera drzwi do świata literatury, ale zapal i siłę do podążania w głąb przekazuje tata, który jest również przewodnikiem i towarzyszem w tej wspaniałej przygodzie.

Lepsze dostosowanie szkoły do potrzeb uczniów jest kierunkiem popieranym przez znakomitą większość uczestników systemu edukacji. Chłopcy w zakresie nauki czytania mogą lepiej opanowywać te kluczowe kompetencje, o ile uwzględnimy ich swoisty styl funkcjonowania i uczenia się.

Naukę w „Żaglach” podejmują chłopcy 6-letni. W większości są to dzieci już potrafiące czytać. Istnieje jednak zawsze grupa dzieci nieczytających lub słabo przygotowanych do nauki czytania. Rola nauczyciela, szczególnie w klasie przygotowującej, obejmuje naukę lub rozwój umiejętności czytania oraz diagnozowanie deficytów, zwłaszcza dysleksji, i ich wyrównywanie.

Organizacja szkoły uwzględniająca potrzeby chłopców

Doświadczenia poniższe dotyczą aspektów takich jak: oświetlenie, nagłośnienie, przestrzeń klasowa, ekspozycja pomocy wizualnych, organizacja biblioteki, plan lekcji i skala oceniania.

Wzrok – chłopcy generalnie gorzej widzą, szczególnie kształty i kolory, dlatego powinni mieć lepiej oświetlone miejsce pracy i miejsca ekspozycji pomocy wizualnych w klasie. Klasa, korytarz, podwórko szkolne są dobrym miejscem ekspozycji pomocy wizualnych. Pomoce wizualne pomagają chłopcom uczyć się, o ile są dla nich widoczne. Oko męskie lepiej rejestruje ruch niż kształty i kolory. Używanie pomocy multimedialnych wzbudza szczególnie zainteresowanie chłopców.

Słuch – chłopcy gorzej słyszą, powinni siedzieć blisko mówiącego lub źródła dźwięku, właściwie

¹ Szkoła „Żagle” jest niepubliczną szkołą podstawową i gimnazjum dla chłopców (docelowo zespołem z liceum), prowadzoną przez Stowarzyszenie Wspierania Edukacji i Rodziny STERNIK. Polecamy poprzedni numer „Meritum” 2/2011, gdzie wicedyrektor szkoły dr Piotr Giertych pisze: „Bez wywiadówek, czyli o osobistych spotkaniach rodziców z opiekunem dziecka w szkole” [przyp. red.].

rozstawione w klasie głośniki powinny umożliwić większości chłopców zrozumienie mówiącego.

Ruch i aktywność fizyczna jest w tym wieku dla chłopców najlepszym kanałem komunikacji z otoczeniem. Miejsce pracy powinno uwzględniać tę potrzebę i umożliwiać odprężenie od wysiłku umysłowego przez częste przerwy śródlekcyjne. Gimnastyka prowadzona przy muzyce może być połączona z rymowaniem i uczeniem się na pamięć. Nauczyciel prowadzący zajęcia musi zadbać o bezpieczeństwo uczniów, przewidując odpowiednio wcześniej rozwój dynamiki takich zajęć. Dobrze sprawdza się powierzanie prowadzenia zajęć z gimnastyki uczniom. Ćwiczenia nie powinny trwać dłużej niż 4-8 minut. Można ćwiczeniami wzmacniać i uatrakcyjnić materiał lekcyjny, np. pokazując sobą, swoim ciałem znaki interpunkcyjne. Pomoce dydaktyczne, którymi chłopcy mogą manipulować, powinny być w zasięgu i na wysokości manipulacyjnej uczniów. Mogą to być na przykład kalendarze, zegary, pogodynki.

Biblioteka – zapewnienie swobodnego dostępu do książek pomaga zarazić chłopców czytaniem. Zasada „ważniejsze dzieci niż książki” w praktyce oznacza swobodny dostęp do książek na półkach, w klasie, na korytarzu, bez kart i wypożyczania. Raczej wg systemu domowego, nie bibliotecznego. Zawartość biblioteki jest w większości zgodna z zainteresowaniami uczniów, zawiera również „mało ambitne” komiksy, zeszyty ilustrowane, gazety, kolekcje piłkarzy, żołnierzy itp. „Materiały podejrzane” w zwykłych szkołach często mogą stanowić dobry punkt startu dla młodych czytelników.

Własne książki – każdy uczeń przynosi do szkoły kilka książek w języku polskim i angielskim oraz, w miarę możliwości, hiszpańskim. Książki są omawiane przez „promotora”, tzn. właściciela, na lekcjach i polecane kolegom z klasy.

Plan lekcji – przewiduje więcej czasu na naukę czytania i na samodzielne czytanie niż w szkołach mieszanych. Nauka czytania jako najważniejszy aspekt edukacji wczesnoszkolnej powinna znajdować priorytetowe miejsce w rozkładzie zajęć w planie lekcji.

W „Żaglach” oprócz lekcji czytania, które zajmują ok. 5-7 lekcji tygodniowo, chłopcy czytają podczas zajęć szkolnych 30 minut dziennie, tj. ponad 3 lekcje tygodniowo. Łącznie czas czytania i nauki czytania zbliża się do 10 lekcji tygodniowo i stanowi ponad 30% wszystkich zajęć.

Skala ocen – jest dostosowana do rozwoju umiejętności językowych chłopców (1-2 lata za dziewczynkami). Dotyczy to szczególnie słabszych uczniów. Takie podejście daje poczucie bezpieczeństwa – każdy może się rozwijać w swoim tempie i nie ma presji lepszych. Porównywanie z dziewczynkami i zdolniejszymi chłopcami w klasie często prowadzi do zniechęcenia i ucieczki od wysiłku.

Wzór osobowy – nauczyciele mężczyźni i ojcowie w „Żaglach” czytają. Synowie wzorują się na ojcach i nauczycielach przez proste naśladowanie. Zapewnienie chłopcom widoku czytających książki mężczyzn wzmacnia w nich postawę czytelnika i przełamuje stereotypowe myślenie, że czytanie to nie jest „męska rzecz”.

Materiał

Kluczową rolę w uczeniu czytania u chłopców odgrywa materiał. Większość chłopców chętniej od lektur szkolnych czyta karty piłkarskie FIFA ze swoimi idolami Ligi Mistrzów i opakowania płatków śniadaniowych lub komiksy. Materiał proponowany w programach dla grup mieszanych (koedukacyjnych) w większości nie jest w stanie przyciągnąć uwagi i pobudzić wyobraźni chłopców, szczególnie tych wystawionych na intensywne oddziaływanie gier wideo. Chłopcy, szukając przygód i efektów specjalnych w lekturach, częściej znajdują poprawne, ale nudzące ich opowieści dla dziewczynek. Wewnętrzny opór pokonują przez pierwsze lata siłą sympatii do swojego nauczyciela, dla którego są w stanie wiele znieść. Niestety, nie można nawet powiedzieć, że ich zapal do czytania gaśnie z roku na rok – oni go nigdy nie mieli. Jeśli rodzicom i nauczycielom nie uda się skorygować tego problemu, nasi synowie będą prawdopodobnie słabymi uczniami bez wystarczającej zdolności czytania i rozumowania i jako dorośli zatrzymają się na prasie codziennej, na kolumnie sportowej. Prawdopodobnie nigdy też nie wkroczą w fascynujący świat literatury, a w konsekwencji utrudniony będzie ich pełny rozwój osobowy.

Lektury chłopięce charakteryzuje szereg cech, które sprawiają, że książka staje się atrakcyjna, a przez to atrakcyjne staje się czytanie, co ułatwia wyrobienie w uczniach nawyku czytania, który pozostanie im na całe życie.

Akcja – szybkie i zaskakujące zwroty akcji, niekoniecznie płytka fabuła. Tak skonstruowana lektura przyciąga większość chłopców. Opisy przy-

rody mogą skutecznie zniechęcić początkującego czytelnika do kontynuowania lektury.

Niebezpieczeństwo – fabuła wywołująca napięcie w czytelniku pociąga bardziej niż sielankowa atmosfera niejednej szkolnej lektury.

Katakлизmy naturalne – im więcej żywiołów, tym lepiej!

Bohaterowie – jasno zarysowane postacie, lepiej mniej liczne a bardziej wyraziste, najlepiej mężczyźni.

Historia – oparte na faktach lub wymyślone nawiązania do przeszłości, umiejscowienie wątku w czasie.

Bitwy – esencja wszystkiego, co najbardziej chłopięce.

Strategie – wszelkiego typu układanki logiczne i procesy, opisy literackie gry w szachy i algorytmów, najlepiej na przykładach batalistycznych.

Rywalizacja – walka dobra ze złem we wszelkich postaciach lub po prostu sportowy duch przyjaźni.

Szlachetne postaci – lepiej, gdy wygrywa dobry bohater, im bardziej idealna postać, tym bardziej czytelna, a przez to atrakcyjna dla chłopców.

Ilustracje najwyższej jakości (dla młodszych) – konkurencja dla gier wideo wymaga pobudzenia wyobraźni chłopców poprzez piękne wizualizacje, poparte najlepiej zaangażowaniem emocjonalnym taty.

Zainteresowanie chłopców lekturą prawdopodobnie wzrośnie wprost proporcjonalnie do ładunku treści chłopięcych.

Strategie i techniki

Litery magnetyczne – umożliwiają manipulację, pomagają uczniom przy czytaniu, zapisywaniu i później zabawę nowym słowem.

Klocki alfabetyczne – używane podobnie jak magnetyczne, ale jeszcze lepsze dla młodszych chłopców, szczególnie nadpobudliwych.

Słowa dotykalne – angażując maksymalną liczbę zmysłów, zwielokrotniamy szansę ucznia. Chłopcy bardziej lubią „robić słowa” niż pi-

sać, często powtarzane słowa będą łatwiejsze do rozpoznania, gdy uczniowie „zrobią je” w dużym formacie, używając plastycznych materiałów, np. mokrego papieru, pianki do golenia, albo zapiszą inną techniką na plakacie.

Zgniatacz – mała miękka piłka lub plastelina do trzymania w dłoni podczas czytania zmniejsza napięcie mięśniowe i umożliwia koncentrację na czytaniu.

Karaoke – chłopcy lubią śpiewać; połączenie muzyki i czytania umożliwia zaangażowanie nawet najbardziej opornych. Dodanie prostych instrumentów i wprowadzenie elementów rytmiki angażuje kolejne partie mózgu. Ta zabawa daje wspaniałe efekty przy nauce literowania wyrazów o jednakowej liczbie liter.

Wolność wyboru – po początkowym etapie nauki chłopcy samodzielnie (pod dyskretnym okiem rodziców i nauczycieli) wybierają swoje lektury. Warunkiem powodzenia w przygodzie z literaturą jest samodzielność. Często wybór pada na treści mało ambitne: komiksy, opisy techniczne gier, zeszyty historyczno-batalistyczne itp. Rodzice i nauczyciele powinni uzbroić się w cierpliwość i zdawać sobie sprawę, że może minąć kilka lat, zanim chłopcy sięgną do ambitniejszych pozycji.

Rywalizacja – nauczyciele młodszych klas organizują wyścigi F1 w liczbie przeczytanych stron, regulamin zawodów jest dość skomplikowany z uwagi na delikatną materię i ponadprzeciętne poczucie sprawiedliwości uczniów.

Specyficzne techniki dla chłopców w wieku powyżej 10 lat

Graficzna organizacja notatek – chłopcy w tym wieku przeważnie już sprawnie czytają; jest to dobry moment, aby wprowadzić techniki robienia notatek podczas czytania. Rozwijają one zdolność aktywnego czytania i słuchania oraz zwiększają stopień zrozumienia tekstu. Użycie diagramów typu ryba, osi, cykli, matryc, drzew, mapy myśli, diagramów Venna stanowi dla chłopców atrakcyjne wyzwanie, a z czasem dużą pomoc.

Tematyczny dobór książek – w „Żaglach” każdy uczeń ma swojego nauczyciela doradcę, pomagającego mu realizować osobisty plan edukacyjny. Opiekun zachęca do przeczytania pozycji najodpowiedniejszych dla konkretnego chłopca. Dobór uwzględnia m.in.: okresy sensytywne,

charakter ucznia, jego zainteresowania, ilości osobiste. Plan lektur uzgadniany z rodzicami i uczniem prowadzi do kształtowania z pomocą literatury cnót charakteru, a przy okazji czytanie staje się prawdziwą radością.

Rodzina i ojcowie

Czy po opanowaniu techniki czytania wszyscy chłopcy samodzielnie garną się do czytania? Niekoniecznie. Część z nich padła ofiarą systemu. Czasami rodzicom nie uda się przekazać synom zapалу do czytania książek, a nauczyciele mogą skutecznie zanudzić tekstami omawianymi w szkole. Rolę nie do przecenienia w procesie uczenia czytania ma do odegrania rodzina, a w przypadku synów – ojcowie. Spędzając kilka, kilkanaście minut dziennie lub co drugi dzień na czytaniu swojemu synowi i słuchaniu jak czyta, budujemy w nim poczucie pewności, tak potrzebne chłopcom wobec wyzwań czytania. Warunkiem powodzenia jest oczywiście dobranie odpowiedniego materiału, interesującego syna, a nie tylko ojca. Mali chłopcy mogą się łatwiej zainteresować czytaniem, jeśli tata zaproponuje książkę użyteczną i zabawną.

Trzy rady, które słyszą w „Żaglach” ojcowie chcący pomóc swoim synom:

1. Czytaj przy synu. Chłopcy chętniej czytają, gdy tata czyta i ma książki wokół siebie.
2. Podaruj synowi książkę. Jeden drobny prezent może pomóc zainteresować się lekturą. Wybierz tematykę zgodną z zainteresowaniami, hobby albo po prostu zabawną.
3. Rozmawiaj o książkach. Zachęć do rozmowy o ostatnio przeczytanej książce lub artykule.

I na koniec najważniejsze: bądź cierpliwy i nie poddawaj się. Wcześniej czy później, korzystając

z kart FIFA, pudełek po płatkach śniadaniowych, komiksów, atlasów, czegokolwiek, co wzbudza zainteresowanie Twojego syna, rozpalisz w nim chęć do czytania.

Bibliografia

1. Archer J., Lloyd B. *Sex and Gender*, Cambridge University Press 2002.
2. Baron-Cohen S. *The essential difference: men, women and the extreme male brain*, Penguin 2003.
3. Biddulph S. *Wychowywanie chłopców*, Rebis 2004.
4. Bogdanowicz M. *O dysleksji czyli specyficznych trudnościach w czytaniu i pisaniu*, Wydawnictwo Popularn Naukowe „LINEA” 1994.
5. *Equally prepared for life? How 15-year-old boys and girls perform in school*, OECD 2009.
6. *Gender Gaps in Higher Education Participation*, Department for Innovation, Universities and Skills UK 2008.
7. Gurian M., Stevens K. *The minds of boys: saving our sons from falling behind in school and life*, Jossey-Bass, San Francisco 2005.
8. Kimura D. *Płeć i poznanie*, Państwowy Instytut Wydawniczy 2006.
9. *Learning for Tomorrow's World – First Results from PISA 2003*, OECD 2004.
10. *Osiągnięcia uczniów kończących szkołę podstawową – sprawozdanie ze sprawdzianu 2008*, Centralna Komisja Egzaminacyjna 2008.
11. *PISA 2006 Science Competencies for Tomorrow's World*, Volume 1: Analysis, OECD 2007.
13. Sax L. *Boys Adrift: The Five Factors Driving the Growing Epidemic of Unmotivated Boys and Underachieving Young Men*, Basic Books 2007.
12. Sax L. *Why gender matters*, Doubleday 2005.

Autor był w latach 2004-2010 dyrektorem Szkoły „Żagle”, od 2010 roku jest dyrektorem Szkoły „Azymut” Stowarzyszenia STERNIK